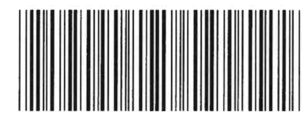
ZPRÁVA O ČINNOSTI MĚSTSKÉHO MUSEA V Č. BUDĚJOVICÍCH ZA LÉTA 1932 A 1933

VYDÁNO S PODPOROU ČESKO-BUDĚJOVICKÉ ZÁLOŽNY

ČESKÉ BUDĚJOVICE 1934

NÁKLADEM VLASTNÍM · TISKL KAREL FIALA V ČES. BUDĚJOVICÍCH

OBSAH:

T h e o p h r a s t u s: De historia et causis plantarum. Treviso: Bartholomaeus Confalonerius, 20. II. 1483. (Z knih Martina Mareše; distichon Václava z Rovného; česká listina.) 118
T h u c y d i d e s: Historia belli peloponnesiaci. Treviso: Johannes Rubeus, 1483. (Distichon Václava z Rovného; vazba domácí?) 120
T o r t e l l i u s Aretinus, Johannes: Commentariorum grammaticorum de orthographia dictionum... opus. Venezia: Hermann Liechtenstein, 12. XI. 1484. (Distichon Václava z Rovného.) 121
V a l e r i u s Maximus: Factorum dictorumque memorabilium libri IX. Venezia: Johannes et Gregorius de Gregoriis, 8. III. 1487. (Distichon Václava z Rovného; vazba domácí?) 124
V a l l a, Laurentius: Elegantiae latini sermonis. Venezia: Bernardinus Rizus, 31. V. 1491. 125
V a r r o, M. Terentius: De lingua latina. Brescia: Boninus de Boninis a Miniatus Delsera, 16. VI. 1483. Přívazek k č. 90. 126

V l a d i m í r D e n k s t e i n:

ROMÁNSKÁ RENESANCE V INKUNABULÍCH JIHOČESKÝCH HUMANISTŮ.

Mezi starými tisky, které v červnu m. r. z místního majetku sebralo a v bohaté exposici vystavilo Městské museum v Č. Budějovicích, nad ostatní vynikalo malířskou výzdobou šest inkunabulí, zařazených do skupiny prvotisků italských; podle katalogu výstavy, pořízeného drem F. Matoušem a publikovaného v této výroční zprávě, byly to tisky: L. Apuleius (č. kat. 7, VIII.), Diodorus Siculus (č. 42, XL.), A. Gellius (č. 50, XLVI.), Lactantius (č. 73, LXIX.), Lucanus (č. 75, LXXI.) a Macrobius (č. 78, LXXIV.). Výzdoba pěti z nich je stylově naprosto shodná; všimněme si jí blíže, počínajíce tiskem nejstarším:

D i o d o r u s S i c u l u s (Benátky, 1481): Fol. 3.: Vstupní iniciála N plátkovým zlatem položená, kolem ní romanisující hustě propletené bílé úponky, končící polopalmetami a zavinutými květy na barevném podkladě (červeno-modro-zeleném); z iniciály vycházejí dvě bordury, jedna svisle dolů, krátká, druhá nahoru, v levém rohu stránky se zalamující do bordury vodorovné. Na spodním okraji listu vodorovný pas se stejnými motivy, rámující medailon se znakem (červenou pětilistou růží). V dalších iniciálách je použito stejných úponkových motivů; jsou to na fol. 3′ inic. M; fol. 5′ inic. P; f. 16′ inic. C; f. 32′ inic. S; f. 48′ inic. P; f. 69′ inic. H; f. 95 inic. C; f. 114 inic. G; f. 121 inic. H.

L u c a n u s (Parma, 1483): Titulní list se vstupní iniciálou B a bordurami jako u Diodora fol. 3, ale bez pasu na dolním okraji. Další iniciály mají opět jen romanisující úponkovou ornamentiku: na fol. 10 inic. I; f. 20 inic. P; f. 30 inic. E; f. 41 inic. S; f. 51′ inic. P; f. 62′ inic. S; f. 74 inic. I; f 85′ inic. A; f. 100 inic. V.

M a c r o b i u s (Brescia, 1483): Fol. 2 inic. C. Na fol. 5 vstupní výzdoba s inic. I, analogická dekoraci titulního listu u Diodora. Další iniciály: fol. 37 inic. S; f. 60 inic. M; f. 98′ inic.. H; f. 107 inic. V; f. 122 inic. N; f. 127 inic. P; f. 155 inic. H; f. 169 inic. P.

G e l l i u s (Brescia, 1485): Vstupní iniciála P na fol. 18 se neliší od ostatních v dalším textu: fol. 32 inic. I; fol. 46′ inic. H; fol. 55′ inic. !; f. 63′ inic. A (překreslena červenou barvou na M); f. 71′ inic. H; f. 78 inic. Q; f. 88′ inic. C; f. 96′ inic. F; f. 108′ inic. D (překreslena červeně na T; obrys celého pole dodatečně červeně obtažen); f. 115 inic. N; f. 123 inic. M; f. 136′ inic. A; f. 143′ inic. D; f. 152′ inic. A; f. 160′ inic. A (perem zběžně překreslena na V); f. 172 inic. F; f. 179′ inic. N; f. 187′ inic. S.

A p u l e i u s (Vicenza, 1488): Fol. 2 inic. B. Titulní list na fol. 7 má dva vodorovné pasy s úponkovou ornamentikou, jeden na horním okraji, druhý — jenž objímá znak pětilisté růže — na dolním. Vstupní iniciála A má výzdobu od ostatních poněkud odlišnou: na čtvercovém zlatém podkladu ovíjejí červenofialové tělo iniciály zelené úponky s modrými kvítky. Další iniciály: fol. 12′ inic. V; f. 19 inic. C; f. 25 inic. D; f. 32′ inic. P; f. 39 inic. I; f. 45′ inic. V; f. 51 inic. N; f. 58 inic. S; f. 67′ inic. D; f. 76 inic. C; f 83 inic. V; f. 85′ inic. V; f. 88 inic. P; f. 90′ inic. T; f. 93′ inic. C; f.112′ inic. N; f.123 inic. Q; f. 130 inic. P; f. 135 inic. M; f. 142 inic. C; f. 148′ inic. A; f. 160 inic. C a Q.

Komposice jednotlivých stran je téměř jednotná; bohatší jsou vstupní listy, kde z iniciály na levém okraji vychází dvojí bordura, jednak svisle dolů, jednak nahoru, kde v levém rohu stránky přechází do bordury vodorovné. Vzniká tak souvislý rámec, obklopující celý horní a část levého okraje stránky (Diodorus f. 3, Lucanus F. 1, Macrobius f. 5). V dalším textu je výzdoba skromnější: iniciála vysílá po levém okraji jen krátké bordury nahoru

a dolů (Diodorus, Lucanus, Macrobius kromě titulních listů, Gellius všude). Komposičně ještě jednodušší je výzdoba v Apuleiovi, kde iniciály vůbec bordur nevysílají tvoříce jen pole téměř čtvercová (s výjimkou písmene P, jež vytváří složitější obrazec).

Titulní strany některých tisků lemuje částečný rámec, tvořený bordurami v levém a horním okraji a doplněný na spodním okraji stránky samostatným pasem, který je složen ze stejných motivů jako iniciály a ve svém středu objímá medailon s heraldickým znakem pětilisté růže (Diodorus, Apuleius, Macrobius). V jednom případě (Apuleius f. 7) je takový samostatný pas (ovšem bez znaku) i na horním okraji stránky, jaksi náhradou za vodorovnou horní borduru, která v tomto případě chybí (vstupní iniciála A, stylově od ostatních odlišná, je totiž uzavřena do pevného čtvercového rámce bez výběhů).

Toto komposiční rozvržení ve výzdobě stran je ve středověkém miniaturním malířství zcela běžné; mnohem zajímavější však je ornamentika převahou kresebná, která vyplňuje podkladová pole iniciál, bordury i pasy na okrajích listů. Vlastní tělo iniciály, položené plátkovým zlatem, je se všech stran obklopeno bílými úponky, které se mnohonásobně větví a hustě splétají ve složitý ornament. Bílé úponky, vyšetřené v ploše papíru, jsou místy slabě žlutě kolorovány do tónu slonové kosti a jejich kontury jsou kresleny perem. Rozvětvené spirály, z nichž mnohde vyrůstají po stranách polopalmety, končí zavinutými nebo široce rozevřenými tulipánovitými květy a v místech před rozvětvením jsou zpravidla obepjaty prstencem. Rostlinná povaha úponků je porušena jen v jediném případě, v iniciále C u Macrobia (fol. 2), kde je na třech místech ze stonku před rozvětvením zesíleného vytvořena výrazná dračí hlava se ztrnule upjatým okem.

Hustým větvením úponků je podkladová plocha rozdělena v četná drobná políčka, jež jsou položena různou barvou, střídavě červenou, zelenou a modrou (v pasech na dolním okraji i zlatou) a poseta droboučkými bílými trojtečkami. Okraje iniciálového pole, bordur i pasů jsou důsledně položeny barvou modrou, oživenou bílými trojtečkami.

Úponková ornamentika, kterou jsme zde podrobně popsali, je vzornou ukázkou slohu zvaného románská renesance, na který po prvé upozornil V. Birnbaum a jejž v miniaturním malířství doložil podrobnou studií J. Květ[1]). Dotkněme se aspoň několika slovy jejich vývodů, abychom osvětlili dobu vzniku a provenienci našich iluminovaných inkunabulí.

Na sklonku středověku, kdy gotika překročivši vrchol svého vývoje se stala slohem pomalu odumírajícím a dalšího vývoje neschopným, stanula doba před úkolem hledati nový umělecký výraz, novou slohovou formu. V této chvíli slohové bezradnosti a hledání nových cest, než ještě přišla od jihu mohutná vlna renesance antiky, byly učiněny pokusy jednak osvěžiti odumírající gotiku novými motivy naturalistickými, jednak nahraditi ji obnovením dávno již zapadlého slohu románského. Z vědomého historismu vznikaly tak v pozdním středověku stavby z části nebo valnou většinou románské, motivy románské bylyuplatňovány i v uměleckém průmyslu a také v soudobém malířství bylo románských architektonických prvků užíváno k naznačení historického prostředí.

Renesanci románského slohu lze sledovati netoliko v krajinách severně Alp ležících (Čechách, Bavorsku), kde historisující tendence neměly na vybranou jiného slohu gotiku předcházejícího, nýbrž dokonce i v Italii, kde slohů náležejících minulosti bylo několik (římsko-antický, starokřesťanský a

[1]) Vojtěch Birnbaum, Románská renesance koncem středověku. Praha, J. Štenc, 1924. Jan Květ, Renaissance románské ornamentiky v italských rukopisech XV. století. (Sborník prací věnovaných prof. dru G. Friedrichovi), Praha, 1931.

románský). Jestliže i zde s počátku byl zvolen právě sloh románský, vysvětluje to Birnbaum tím, že ve 14. stol. převládalo ještě církevní smýšlení, jež ve stavbě kostelů dávalo přednost křesťanskému slohu před pohanským; teprve když se o sto let později přesunulo těžisko do architektury světské, o níž spíše rozhodovaly kruhy dotčené humanismem, byl opuštěn sloh románský definitivně a historisující proud, usilující o vzkříšení umění minulosti, obrátil se směrem k římské antice.

S renesancí romanismu setkáváme se také v italském miniaturním malířství, třebaže pohnutky, které k ní vedly, jsou v tomto případě poněkud jiné. Květ ve svém článku uvádí dlouhou řadu rukopisů 15. stol., jejichž iniciály s kreslenými spirálovitými úponky na mnohobarevném podkladě, oživeném trojtečkami, očividně přejímají tyto motivy z ornamentiky románské a jsou dokladem, jak kresebné prvky italských románských rukopisů z konce 11. a z 12. st. dočkávají se renesance na konci středověku. Kdežto však při obnově romanismu v architektuře šlo o vědomý historismus, úmyslné vzkříšení slohu gotiku těsně předcházejícího, byl historisující návrat k ornamentice románských rukopisů, jak vysvětluje Květ, renesancí spíše neuvědomělou a bezděčnou. Je známo, že humanističtí reformátoři knihového písma zvolili jako vzor písmo raně středověké, franskou minuskuli z rukopisů 9.—12. st., obsahujících opisy klasických autorů, které humanisté pokládali za originály psané původním písmem antickým; zavádějíce franskou minuskuli domnívali se, že oživují písmo antické. Z týchž psychologických předpokladů vyvozuje Květ i obnovu románské kresebné ornamentiky: italští písaři a iluminátoři ji poznali v románských opisech klasiků, shromažďovaných humanistickými sběrateli, a imitujíce tuto domněle antickou výzdobu křísili k novému životu zaniklé prvky ornamentiky románské. Přesvědčivý Květův výklad je opřen i o závažná svědectví písemných pramenů historických, z nichž jasně vyplývá, že humanisté pro výzdobu klasických děl žádali výslovně kreslenou výzdobu „po starém způsobu", na rozdíl od malby „zlatem a nachem", které bylo užíváno v běžném knižním malířství.

Šest českobudějovických inkunabulí přináší nové doklady pro vývody Birnbaumovy a Květovy. Všech šest tisků je italské provenience ze sklonku 15. století, všechny obsahují díla klasických autorů a většina z nich je bohatě vyzdobena ornamentikou románsko-renesanční, jak jsme ji s počátku popsali. Ale i v těchto šesti svazcích nalezneme příklady, jak vedle výzdoby domněle antické a u humanistů oblíbené stále se uplatňuje běžný styl italské časné renesance, vycházející z vývoje bezprostředně předcházejícího. Výjimečně se objevuje v jedné z pěti popsaných inkunabulí (Apuleius f. 7. inic. A: zelené úponky s modrými kvítky, ovíjející červeno-fialové malované tělo iniciály), nejvýrazněji však v šesté inkunabuli, o níž jsme dosud nemluvili, v Lactantiovi z r. 1471. V samém textu tisku jsou jen drobné a skromné iniciály, jejichž výzdoba je velmi prostým a redukovaným ohlasem ornamentiky románsko-renesanční; v barevném čtvercovém poli jsou zlatá těla iniciál řídce ovinuta hrubě kreslenými a chudě rozvinutými úponky (f. 39 inic. Q; f. 61 inic. V; f. 87 inic. C; f. 112 inic. N; f. 133 inic. Q; f. 160 inic. B; f. 183 inic. A; f. 200 inic. Q). Zcela odlišný ráz má vstupní stránka s iniciálou A (fol. 13), vyzdobená na levém a horním okraji modře malovaným a bílými trojtečkami posázeným pruhem, jehož dekorace je složena ze zlatých akantů, červeno zelených květů a oválného medailonu s malovaným poprsím mladého muže, oblečeného do italského renesančního kroje (obr. 9). Spodní okraj strany zdobí kreslený medailon nesený draky a okřídlenými amoretty, s vynechaným středem pro heraldický znak. Na téže straně je tedy stejně zastoupen módní styl románsko-renesanční — byť i redukovaný — v iniciále A, jako

schema a malovaná výzdoba na okrajích listů, běžná v italské knižní malbě pozdně gotické i soudobé[2]).

Románská renesance se šíří od let třicátých 15. stol. z Florencie po celé severní Italii, nalézáme ji v Bologni, Ferraře, Miláně, Benátkách, Padově i dále na jihu v Římě a Neapoli. Horní Italie se stává takřka vlastí nového stylu a proto nepřekvapuje, že také všech šest českobudějovských inkunabulí, zdobených románsko-renesančními iniciálami, svým původem náleží této oblasti: Lucanus byl tištěn v Parmě, Gellius a Macrobius v Brescii, Apuleius ve Vicenze, Diodorus a Lactantius v Benátkách. Tím není ovšem řečeno, že by byly obdržely výzdobu v témže městě, v němž vyšly z tiskařského lisu, neboť jenom málokdy byly prvotisky vyzdobeny seriově již u nakladatele; většinou byly prodávány bez výzdoby, s vynechanými plochami pro patřičné iniciály, které si teprve dávali malovati vlastníci na svůj náklad a podle svých finančních možností. K bezpečnějšímu určení provenience iniciál, jimiž jsou vyzdobeny naše prvotisky, nezbývá tedy než bedlivěji si všimnouti osob, které byly prvotními jejich majiteli, a podrobněji se dotknouti místa a doby jejich pobytu v Italii.

Kromě Apuleia každá z jmenovaných inkunabulí má přípisek nebo jiné označení, určující vlastnické vztahy k některému ze tří krumlovských humanistů, jichž se podrobněji dotýkají předcházející dvě pojednání. V Diodorovi, Lucanovi a Macrobiovi je na předeští vazby věnovací distichon Václava z Rovného „Author constructe domus..." a v Lactantiovi přípisek téhož humanisty, že tuto knihu dostal r. 1497 od Petra z Rožmberka; v Apuleiovi je sice přední deska odtržena, ale s velkou pravděpodobností můžeme usuzovati, že i tato nesla ono latinské dvojverší. Snad tedy všech šest, ale zcela jistě aspoň prvých pět inkunabulí náleželo Václavovi z Rovného, kancléři krumlovských Rožmberků, který r. 1521 vystavěl a svými knihami obdaroval krumlovskou kaplanku[3]).

Z jiných vpisků však vyplývá, že ani on nebyl vlastníkem původním. O Lactantiovi již víme, že jej Václavu daroval Petr z Rožmberka a na Gelliovi jest záznam, že kniha patří Martinu Marešovi, faráři krumlovskému, který byl švakrem Václava z Rovného. Kromě toho tři inkunabule — Diodorus, Macrobius a Apuleius — mají uprostřed výzdoby titulního listu heraldický znak rožmberské pětilisté růže. Shrňme tyto poznatky ve stručném přehledu:

Apuleius:	—	—	rožmb. růže
Diodorus:	distichon V. z Rovného	—	rožmb. růže
Gellius:	distichon V. z Rovného	vlastnický přípisek Martina Mareše	—
Lactantius:	přípisek V. z Rovného	—	dar Petra z R.
Lucanus:	distichon V. z Rovného	—	—
Macrobius:	distichon V. z Rovného	—	rožmb. růže

2) Běžnou výzdobou jsou také opatřeny tři prvotisky, které do této skupiny patří jen svým historickým původem. Jest to Herodot (č. kat. 58), darovaný Václavu z Rovného Petrem z Rožmberka a vyzdobený asi v letech sedmdesátých v běžné italské manýře. Na dolním okraji titulního listu je středem malované výzdoby heraldický znak pětilisté růže. Druhou inkunabulí, ještě skromněji zdobenou, jsou Annotationes Filipa Beroalda (č. kat. 13), připsané autorem Oldřichu z Rožmberka. Exemplář, jenž se z původního vlastnictví Martina Mareše dostal do knihovny Václava Rovného, má jedinou vstupní iniciálu, zdobenou ještě v gotickém duchu chudými akanty. Stejně skromná je výzdoba třetího prvotisku, Ciceronových Epistolae familiares (č. kat. 35), omezená na jedinou akantovou iniciálu.

3) Srv. v této Zprávě článek dra B. Ryby, str. 6 a dra F. Matouše, str. 43—44.

Počet osob zde jmenovaných (Václava z Rovného, Martina Mareše, Petra z Rožmberka a event. ještě některého jiného Rožmberka) lze dalšími úvahami poněkud omeziti. Knihy byly beze vší pochyby malovány v Italii, jak svědčí styl jejich výzdoby a přípisek v Gelliovi „pro miniatura XXV bol.", uvádějící cenu malířské výzdoby v italské měně. Původní vlastník tedy byl v Italii, tam knihu dal malovati a na místě malíři zaplatil. Tím musíme z možných původních majitelů vyloučiti Václava z Rovného, který přes své hojné styky s vlašskými humanisty nikdy na italskou půdu nevkročil.

O Petrovi z Rožmberka nemůžeme pochybovati v případě knihy Lactantiovy: byl v letech 1476—78 na studiích v Bologni[4]) a tam mohl zakoupiti Lactantia vydaného tiskem r. 1471; dokládá to ostatně nade vší pochybnost poznámka Václavova, že kniha mu byla darována Petrem z Rožmberka. Ostatní inkunabule ovšem nemohly býti jím přivezeny, poněvadž jejich vydání (v letech 1481—88) spadá již do doby, kdy Petr po návratu z Italie trvale meškal na svém sídle v Čechách.

Snad ale jejich výzdobu s pětilistou růží můžeme vztahovati k jinému Rožmberkovi, mladšímu Petrovu bratru Oldřichovi, který rovněž studoval u Filipa Beroalda v Bologni a jemuž dokonce jeho učitel věnoval první vydání svých Annotationes. Doba jeho pobytu v Italii (1487—89[5])) nevylučuje možnost, že právě on přivezl zbývajících pět inkunabulí s románsko-renesanční výzdobou, vydaných v l. 1481—88. Dříve však než budeme o této možnosti podrobněji uvažovati, všimněme si poslední osoby v přípiscích jmenované. Martin Mareš, farář krumlovský, který začal studovat v Italii stejně s Oldřichem a zůstal tam až do r. 1493[6]), byl rovněž oblíbeným žákem Beroaldovým, vynikajícím studentem a zaníceným milovníkem antických autorů, jak svědčí celá řada knih jeho jménem označených, které později přešly do knihovny Václava z Rovného. Románsko-renesanční výzdobu má jen jedna z nich, Gellius, v němž jsme nenalezli ani stopy vlastnických vztahů k Rožmberkům a který tedy bezpečně byl zakoupen a vymalován na náklad Marešův.

Mezi šesti inkunabulemi jsou tedy dvě, jejichž původ je nesporný: Lactantius, koupený v l. 1476—78 Petrem z Rožmberka, a Gellius zakoupený Martinem Marešem v l. 1487—93. O zbylých čtyřech prvotiscích lze pronésti jen hypotesy. Mohl je zakoupiti a malovanou výzdobou opatřiti sám Oldřich z Rožmberka v době svého pobytu v Italii, ale pravděpodobnější je, že je na náklad Oldřichův vybral a zakoupil Martin Mareš. O Oldřichovi víme, že přijel do Italie jako mladičký šestnáctiletý student a že v Bologni pobyl velmi krátce, pouhá dvě léta. Lze tedy míti o hloubce jeho vzdělání a intensitě jeho zanícení pro literaturu dosti vážné pochybnosti, které se zdají býti potvrzeny i tónem, který vyznívá z dopisů Beroaldových Oldřichovi: neskrblí sice pochvalami svého urozeného žáka po humanisticku přehnanými, ale přece raději než o literatuře podává mu zprávy o světských radostech v Italii a jednou ho dokonce žádá, aby ve svém krumlovském sídle nezapomínal pro hony a frejířství na pěstování literatury a nezanedbával tak zcela básnické Musy[7]). Naproti tomu Mareš přišel do Italie již jako zralý muž, pobyl tam plných šest let a svým nadáním a pilným studiem získal si nejvyšších pochval i upřímného přátelství svého učitele, který jej dokonce klade na roveň italským humanistům[8]). Zmínili jsme se již také o tom, že Martinovi náležela řada knih, přitělených později ke knihovně Václava z Rovného

4) B. Ryba, l. c. pozn. 61.
5) Tamtéž, pozn. 63.
6) Tamtéž, str. 5.
7) Tamtéž, str. 20, dopis č. XIV.
8) Tamtéž, str. 15, dopis č. X.

a dostatečně dokazujících šíři jeho literárních zájmů, a na jiném místě této Zprávy se dovídáme, že jeho vlastní rukou vznikly opisy korespondence Filipa Beroalda[9]). Mareš sám ovšem bohat nebyl — studoval v Bologni na náklad svého švakra Václava z Rovného[10]) — a až na jedinou výjimku Gellia jsou všechny jeho knihy zdobeny jen málo a zcela prostě. Je vůbec nápadno, že ze všech jeho knih jen o jediné můžeme říci, že byla zakoupena v posledních letech jeho pobytu v Italii, již po odjezdu Oldřichově (r. 1489). Je to velmi chudě zdobený Herodianus (č. kat. 57, LIV), tištěný r. 1493 v místě jeho studií — v Bologni.

Shrnujíce tyto úvahy můžeme snad vysloviti hypotesu, že čtyři z našich inkunabulí (Apuleius, Diodorus, Lucanus a Macrobius) byly vybrány a zakoupeny humanisticky vzdělaným Martinem Marešem, na náklad jeho mladého studijního kolegy a urozeného pána Oldřicha z Rožmberka; vnějším výrazem tohoto mecenášství jsou rožmberské růže v medailonech románsko-renesanční ornamentiky. Knihy nepochybně zůstaly v držení a užívání Martina Mareše, který je také přivezl do Krumlova, kde se staly po Martinově smrti spolu s ostatními jeho knihami součástí knihovny Václava z Rovného[11]).

Zjistivše původní vlastníky našich prvotisků můžeme s větší jistotou pronésti soud o místě a době vzniku bohaté výzdoby, kterou svým knihám věnovali. Oba Rožmberkové i Martin Mareš studovali v Bologni a v místě svých studií nepochybně také zakoupili knihy, které dali místním malířem vyzdobiti. Stalo se tak ve dvou časových obdobích, které jsou doloženy i slohovou odlišností obou skupin; Lactantius, vyzdobený v Bologni v l. 1476/78, má jen v iniciálách slabé ozvěny kresebné ornamentiky románsko-renesanční a všude jinde prozrazuje ruku řemeslného malíře, cvičeného v běžném způsobu italského miniaturního malířství. Druhou skupinu tvoří ostatních pět prvotisků, slohově úplně shodných (až na malé odchylky v komposici iniciálových polí u Apuleia), které jistě vznikly v jediné boloňské dílně. Bohatá jejich výzdoba s ornamentikou důsledně románsko-renesanční vznikla asi v letech 1487—89, kdy Marešova láska k dílům klasických autorů mohla počítati se štědrou rukou Oldřicha z Rožmberka.

ROMANISCHE RENAISSANCE IN DEN INKUNABELN SÜDBÖHMISCHER HUMANISTEN.

Auf der Ausstellung der Erstlingsdrucke aus den B.-Budweiser Bibliotheken im J. 1933 waren sechs Inkunabeln mit reicher gemalter Buchausschmückung. Es waren dies die Bücher Kat. Nro 7, 42, 50, 73, 75 und 78 (Apuleius, Diodorus, Gellius, Lactantius, Lucanus und Macrobius). Ihre Titelblätter und Initialen an den Kapitelanfängen sind in gezeichneter Ornamentik mit weissen spiralenförmigen Ranken auf färbigem Grunde geziert; diese dicht verschlungenen und vielfältig verzweigten Spiralen sind ein ausgesprochen romanisches Motiv, das so am Ende des 15. Jahrhunderts seine Wiedergeburt erlebt. Es ist dies ein Dokument der romanischen Renaissance, jenes episodischen Zeitabschnitts in der Kunstgeschichte des Mittelalters, welcher zum erstenmale durch die Arbeiten der tschechischen Forscher Vojtěch Birnbaum und Jan Květ (vergl. Anmerkung 2.) dargelegt und sowohl in der Architektur als auch Malerei und dem Kunstgewerbe bewiesen wurde. Nach den Ausführungen Květs gelangte man in der italienischen Buchmalerei zur Renaissance der romanischen Ornamentik gleichsam unbewusst, durch ein Versehen der Illuminatoren und Schreiber, welche die klassischen Autoren aus den romanischen Abschriften, von romanischen Malern ausgeschmückt, erkannten und beide — Schrift und Verzierung — als Werk der Antike haltend, diese nachahmten und so unbewusst die verschwundenen Motive der romanischen Ornamentik zu neuem Leben erweckten. Die romanische Renaissance in der Buchmalerei ist eine typische norditalienische Erscheinung; so wurden auch, wie aus den Erwägungen ihrer ersten Besitzer hervorgeht, die sechs erwähnten Inkunabeln in Norditalien, wahrscheinlich in Bologna, ausgeschmückt. Verschiedene Zuschriften und heraldische Wappen, in die Ausschmückung eingegliedert zeigen, dass die Bücher nicht schon beim Verleger verziert wurden, sondern erst auf Kosten des Besitzers. Den Lactantius erwarb Peter von Rosenberg, welcher in den Jahren 1476 bis 1478 in Bologna bei Philippus Beroaldus studierte; derselbe liess dieses Buch auch ausschmücken. Den Gellius liess Martin Mareš, später Pfarrer von Krummau, ausmalen, der in den Jahren 1487 bis 1493 bei demselben Beroaldus studierte. Der Studienkollege des Martin Mareš war zu Anfang (1487 bis 1489) der jugendliche Ulrich von Rosenberg, dessen Freigebigkeit man sichtlich die Ausschmückung der anderen vier Inkunabeln zuschreiben kann. Nach verschiedenen Indizien ist es wahrscheinlich, dass zwar Ulrich die Kosten dieser Auschmückung bestritt, aber dass man die Auswahl der Bücher, sowie die Verzierung dem gebildeteren und älteren Martin Mareš zuschreiben muss. Bei Martin Mareš blieben die Bücher, von ihm benützt, bis zu seinem Tode, worauf sie mit den anderen Büchern in die Bibliothek des Wenzel von Rovné übergingen.

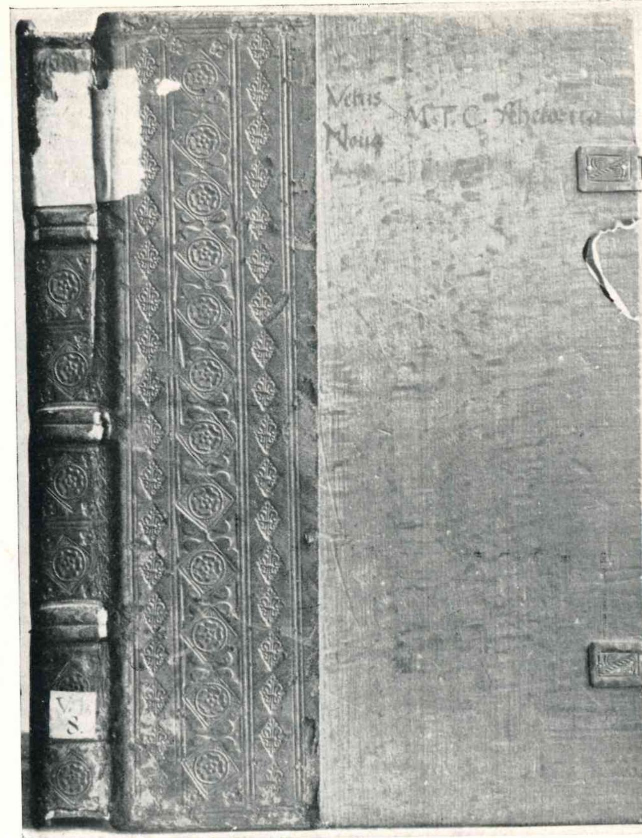
[9]) Tamtéž, str. 5—6.
[10]) Tamtéž, str. 5.
[11]) To je jediná cesta, jakou se mohly dostat knihy s rožmberským znakem do knihovny Václava z Rovného. Při Václavově úctě k Rožmberkům pochopíme, že všechny knihy, které přímo dostal od svého pána, neopomenul označiti výslovně jako jeho dar; na těchto inkunabulích však takové poznámky nenalézáme (vyjímaje ovšem Lactantia).

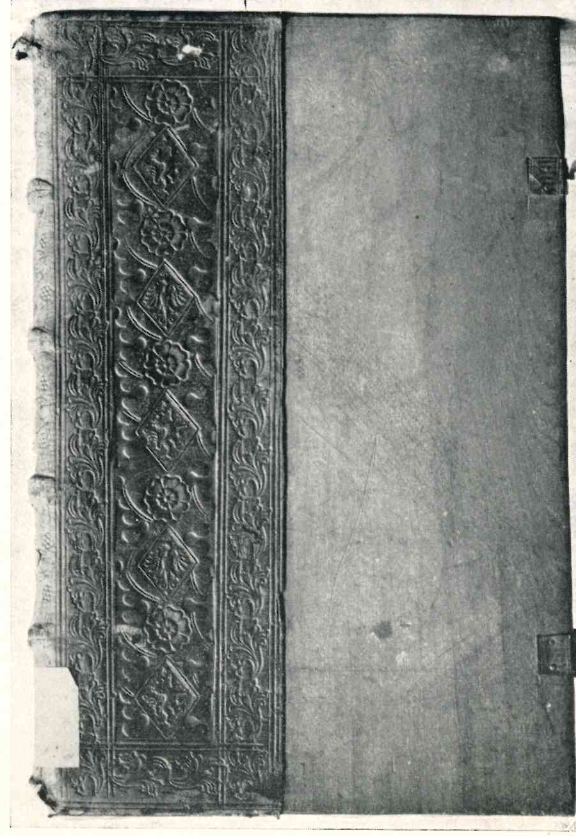
1. Gregorius IX., Decretalium libri (čís. soupisu 53). Svázal krumlovský kazatel Bartoloměj Trnka.

2. Marcellus Nonius, De proprietate latini sermonis
(čís. soupisu 89).

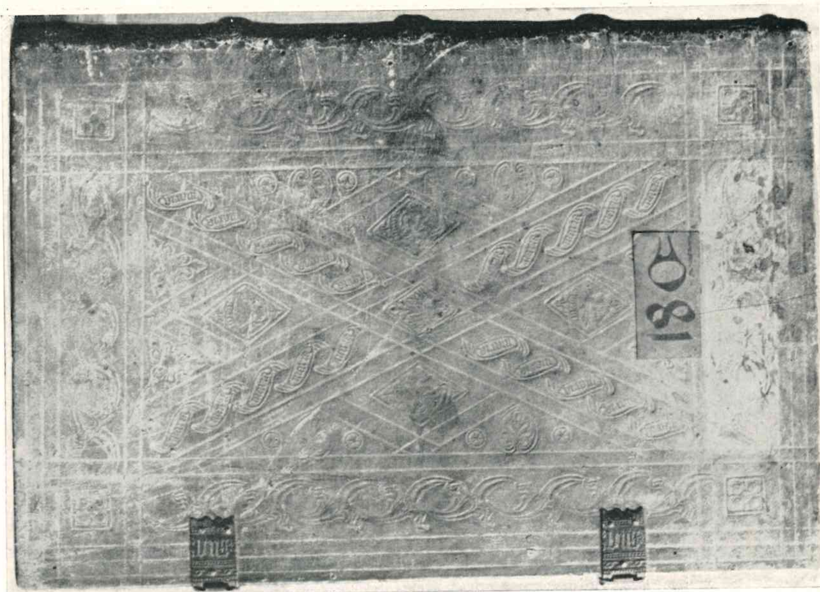
3. M. Tullius Cicero, Rhetorica vetus et nova
(čís. soupisu 33).

4. Strabo, Geographia (čís. soupisu 113).

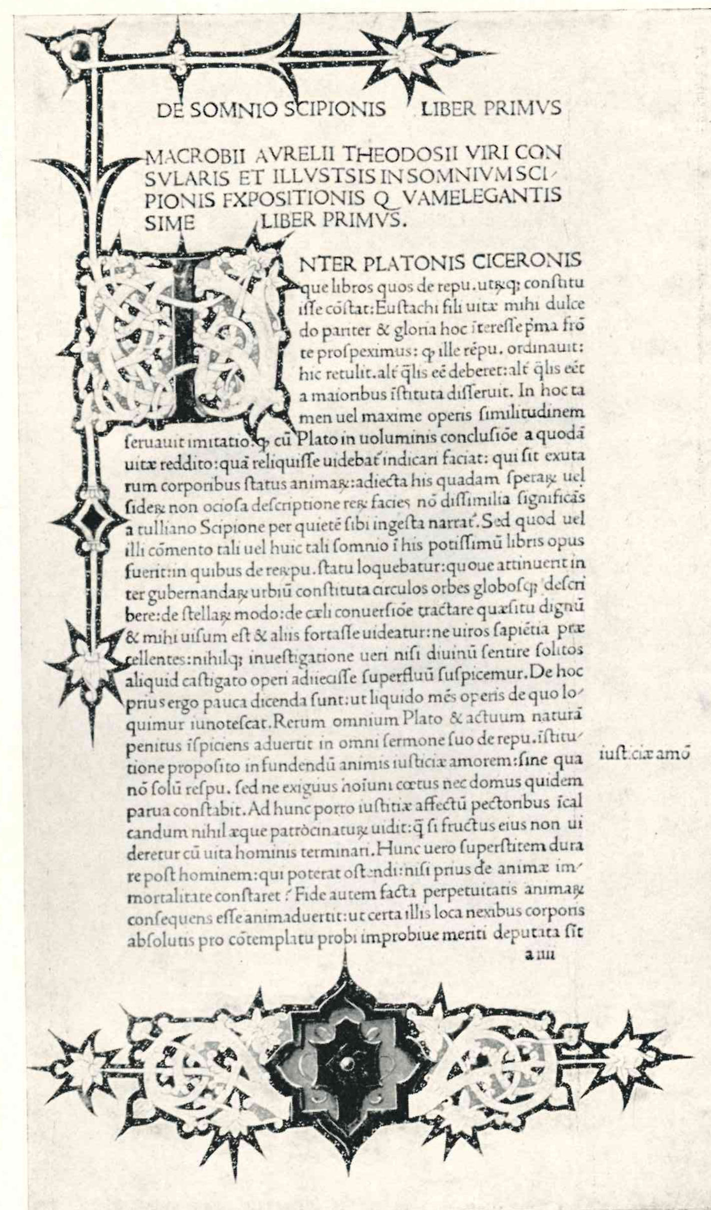
5. Guillermus Paris., Postilla (čís. soupisu 54).

6. Meffret (čís. soupisu 81).

7. Johannes Nider, Praeceptorium legis (čís. soupisu 88).

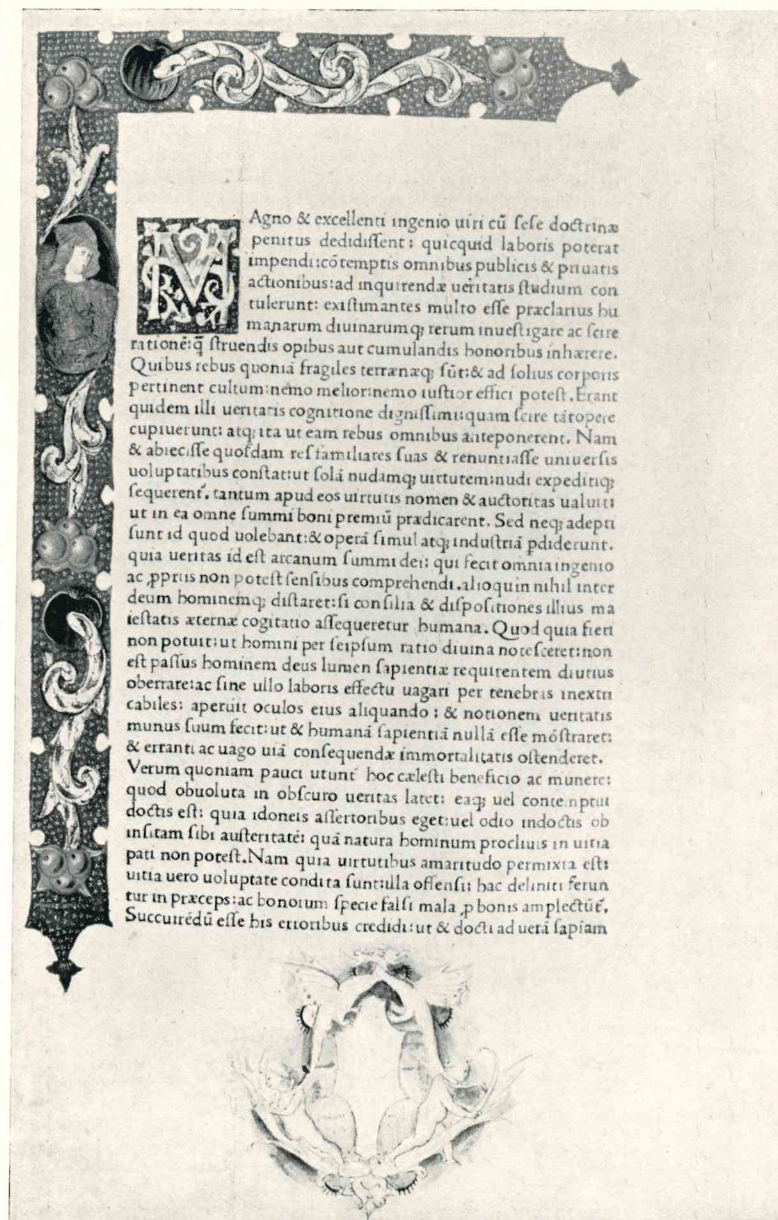

DE SOMNIO SCIPIONIS LIBER PRIMVS

MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CON
SVLARIS ET ILLVSTSIS IN SOMNIVM SCI-
PIONIS FXPOSITIONIS Q VAMELEGANTIS
SIME LIBER PRIMVS.

INTER PLATONIS CICERONIS
que libros quos de repu. utrūq; conſtitu
iſſe cōſtat: Euſtachi fili uitæ mihi dulce
do pariter & gloria hoc ītereſſe p̄ma frō
te proſpeximus: q̄ ille rēpu. ordinauit:
hic retulit. alt̄ q̄lis eē deberet: alt̄ q̄lis eēt
a maioribus īſtituta diſſeruit. In hoc ta
men uel maxime operis ſimilitudinem
ſeruauit imitatio: q̄ cū Plato in uoluminis concluſiōe a quodā
uitæ reddito: quā reliquiſſe uidebat̄ indicari faciat: qui ſit exuta
rum corporibus ſtatus animaꝝ: adiecta his quadam ſperaꝝ uel
ſideꝝ non ocioſa deſcriptione reꝝ facies nō diſſimilia ſignificās
a tulliano Scipione per quietē ſibi ingeſta narrat̄. Sed quod uel
illi cōmento tali uel huic tali ſomnio ī his potiſſimū libris opus
fuerit: in quibus de reꝝpu. ſtatu loquebatur: quoue attinuerit in
ter gubernandaꝝ urbiū conſtituta circulos orbes globoſq; deſcri
bere: de ſtellaꝝ modo: de cæli conuerſiōe tractare quæſitu dignū
& mihi uiſum eſt & aliis fortaſſe uideatur: ne uiros ſapiētia præ
cellentes: nihilq; inueſtigatione ueri niſi diuinū ſentire ſolitos
aliquid caſtigato operi adiecíſſe ſuperfluū ſuſpicemur. De hoc
prius ergo pauca dicenda ſunt: ut liquido mēs operis de quo lo-
quimur innoteſcat. Rerum omnium Plato & actuum naturā
penitus īſpiciens aduertit in omni ſermone ſuo de repu. īſtitu-
tione propoſito in fundendū animis iuſticiæ amorem: ſine qua iuſt.ciæ amō
nō ſolū reſpu. ſed ne exiguus hoīum cœtus nec domus quidem
parua conſtabit. Ad hunc porro iuſtitiæ affectū pectoribus īcal
candum nihil æque patrōcinaturꝝ uidit: q̄ ſi fructus eius non ui
deretur cū uita hominis terminari. Hunc uero ſuperſtitem dura
re poſt hominem: qui poterat oſtendi: niſi prius de animæ im-
mortalitate conſtaret? Fide autem facta perpetuitatis animaꝝ
conſequens eſſe animaduertit: ut certa illis loca nexibus corporis
abſolutis pro cōtemplatu probi improbiue meriti deputata ſit
a iiii

8. Aurelius Theodosius Macrobius, In somnium Scipionis expositiones et Saturnalia.

MAgno & excellenti ingenio uiri cũ ſeſe doctrinæ penitus dedidiſſent: quicquid laboris poterat impendi: cõtemptis omnibus publicis & priuatis actionibus: ad inquirendæ ueritatis ſtudium contulerunt: exiſtimantes multo eſſe præclarius humanarum diuinarumq; rerum inueſtigare ac ſcire rationẽ: q̃ ſtruendis opibus aut cumulandis honoribus inhærere. Quibus rebus quoniã fragiles terrenæq; ſũt: & ad ſolius corporis pertinent cultum: nemo melior: nemo iuſtior effici poteſt. Erant quidem illi ueritatis cognitione digniſſimi: quam ſcire tãtopere cupiuerunt: atq; ita ut eam rebus omnibus anteponerent. Nam & abieciſſe quoſdam res familiares ſuas & renuntiaſſe uniuerſis uoluptatibus conſtat: ut ſolã nudamq; uirtutem: nudi expeditiq; ſequerent̃. tantum apud eos uirtutis nomen & auctoritas ualuit: ut in ea omne ſummi boni premiũ prædicarent. Sed neq; adepti ſunt id quod uolebant: & operã ſimul atq; induſtriã pdiderunt. quia ueritas id eſt arcanum ſummi dei: qui fecit omnia ingenio ac ,ppriis non poteſt ſenſibus comprehendi. alioquin nihil inter deum hominemq; diſtaret: ſi conſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis æternæ cogitatio aſſequeretur humana. Quod quia fieri non potuit: ut homini per ſeipſum ratio diuina noteſceret: non eſt paſſus hominem deus lumen ſapientiæ requirentem diutius oberrare: ac ſine ullo laboris effectu uagari per tenebras inextricabiles: aperuit oculos eius aliquando: & notionem ueritatis munus ſuum fecit: ut & humanã ſapientiã nullã eſſe mõſtraret: & erranti ac uago uiã conſequendæ immortalitatis oſtenderet. Verum quoniam pauci utunt̃ hoc cæleſti beneficio ac munere: quod obuoluta in obſcuro ueritas latet: eaq; uel contemptui doctis eſt: quia idoneis aſſertoribus eget: uel odio indoctis ob inſitam ſibi auſteritatẽ: quã natura hominum procliuis in uitia pati non poteſt. Nam quia uirtutibus amaritudo permixta eſt: uitia uero uoluptate condita ſunt: illa offenſi: hac deliniti feruntur in præceps: ac bonorum ſpecie falſi mala ,p bonis amplectũt̃. Succurrẽdũ eſſe his erroribus credidi: ut & docti ad uerã ſapiam

9. L. Coelius Firmianus Lactantius, Opera.

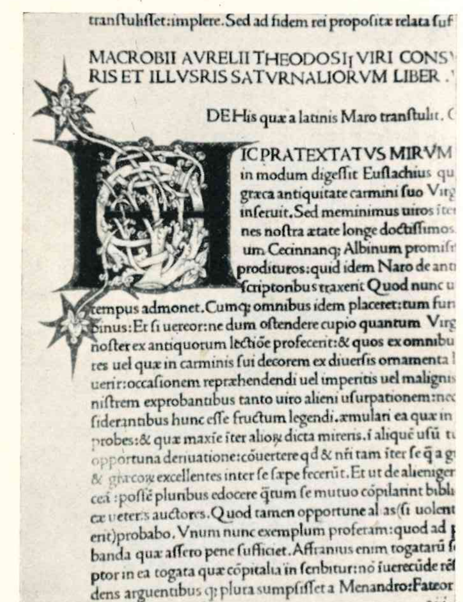
Certauere patres. at Brut
Primus cæſareis pelagi de
M. ANNEI LVCAN
LIBER Q
A
T PROC
RARVM
Martem ſ
cæde nocer
Maxima ſe
menta dat
Iure pari rector caſtris A
Ac Petreius erat: concor
Imperium cõmune uices: t
Peruigil alterno paret cu
His præter latias acies er.

10. M. Annaei Lucani Pharsalia, fol. 30.

fert. Namq; & tribunis in
natores nõ eſſent: ante at
AVLIGELII NOCTIV
LIBER Q VARTVSD
Eclamau
ſemper
fœliciter
tiones: ei
eiuſdem
miliares
domum: cum deinde ſub
ſulam quãdam occupata
& propinqua iam omnia
ex comitibus Iuliani. Ma
ſed pericula ſunt longe m
ut ne tam aſſidue domus
ruſticas: & urbicas emiſſe
terfabulandum uenuſtat

11. Auli Gellii Noctium atticarum commentarii, fol. 143′.

tranſtuliſſet: implere. Sed ad fidem rei propoſitæ relata ſuf
MACROBII AVRELII THEODOSII VIRI CONS
RIS ET ILLVSRIS SATVRNALIORVM LIBER .
DE His quæ a latinis Maro tranſtulit.
IC PRATEXTATVS MIRVM
in modum digeſſit Euſtachius qu
græca antiquitate carmini ſuo Virg
inſeruit. Sed meminimus uiros ite
nes noſtra ætate longe doctiſſimos
um. Cecinnanq; Albinum promiſi
prodituros: quid idem Maro de anti
ſcriptoribus traxerit Quod nunc u
tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret: tum fur
binus: Et ſi uereor: ne dum oſtendere cupio quantum Virg
noſter ex antiquorum lectiõe profecerit: & quos ex omnibu
tes uel quæ in carminis ſui decorem ex diuerſis ornamenta
uerit: occaſionem repræhendendi uel imperitis uel malignis
niſtrem exprobantibus tanto uiro alieni uſurpationem: nec
ſiderantibus hunc eſſe fructum legendi. æmulari ea quæ in
probes: & quæ maxĩe ĩter alioꝝ dicta mireris. ĩ aliquẽ uſũ t
opportuna deriuatione: cõuertere q̃d & nr̃i tam ĩter ſe q̃ a g
& græcoꝝ excellentes inter ſe ſæpe fecerũt. Et ut de alieniger
ceã: poſſẽ pluribus edocere q̃tum ſe mutuo cõpilarint bibli
ex ueteris auctores. Quod tamen opportune al as (ſi uolent
erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam: quod ad
banda quæ aſſero pene ſufficiet. Affranius enim togatarũ ſ
ptor in ea togata quæ cõpitalia ĩn ſcribitur: nõ iuerecũde rẽ
dens arguentibus q; plura sumpſiſſet a Menandro: Fateor

12. Macrobii Aurelii Saturnaliorum libri fol. 155.

CORNELII TACITI ILLVS
TV MORIBVS ET P
LIBELVS
ERMANIA Om
no: & Danubio flu
tu aut montibus
ſinus & inſularun
gnitis quibuſdã g
Rhenus rheticaꝝ alpiũ in acceſſo
occidentẽ uerſus ſeptẽtrionali oce
ter edito mõtis Arbonæ iugo efflu
tũ mare ſex meatibus erumpit. Se
Germanos indigenas crediderim
pitiis mixtos: quia nec terra olĩ: ſec
des quærebãt. & ĩmenſus ultra: u

13. C. Tacitus, De situ, moribus et populis Germaniae (přídatek ke knize Diodora Sic.), fol. 114.

14. Diodorus Siculus, Historiarum priscarum libri VI. Fol. 3.

15. L. Apuleius Madaurensis, Asinus aureus, fol. 7.

16. L. Apuleius Madaurensis, Asinus aureus, fol. 90'.